

UTJECAJ POZNAVANJA ŽRTVE ILI POČINITELJA KAZNENOG DJELA NA STAVOVE PREMA OSUĐENICIMA S OBZIROM NA DOB ISPITANIKA

MAJA KLABUČAR*

Primljeno: travanj 2003.
Prihvaćeno: svibanj 2003.

Prethodno priopćenje
UDK: 343.9

Cilj ovog rada je ispitati utjecaj poznavanja žrtve ili počinitelja kaznenog djela na stavove prema osuđenima te s obzirom na to, usporediti stavove ispitanika unutar različitih dobnih skupina. Ispitivanje je provedeno na uzorku od 2133 ispitanika odabranih metodom slučajnih brojeva na području Republike Hrvatske. Podaci su obrađeni na razini deskriptivne analize i analize varijance. Postavljene su dvije hipoteze. Očekivalo se da će ispitanici koji poznaju nekog počinitelja zločina imati pozitivnije stavove prema osuđenima, što je i potvrđeno. Također, očekivalo se da će oni koji poznaju neku žrtvu zločina imati negativnije stavove, no došlo se do suprotnih zaključaka. Rezultati općenito pokazuju vrlo pozitivne stavove prema osuđenima i rehabilitativnu usmjerenost javnosti.

Ključne riječi: stavovi, dob, poznavanje, žrtva, počinitelj

Uvod

Stavovi su predmet proučavanja socijalne psihologije. Njima su se bavili mnogi autori (Witting, Belkin, 1998; Petz i sur., 1992; Bogardus, 1941; Zvonarević, 1981; Krech, Crutchfield i Ballachey, 1962. i dr.), pa sukladno tome nalazimo i različite definicije stavova. Sve definicije, međutim sadrže iste tri bitne karakteristike stava: stečenost, relativnu trajnost i tendenciju pozitivnog i negativnog reagiranja.

Stavovi pojedinca značajno su povezani s njegovim ponašanjem, odnosno pojedinac se ponaša u skladu sa svojim stavovima. Upravo zbog toga postoji veliki interes da se ispitivanjem stavova pokuša objasniti i predvidjeti ponašanje ili čak utjecati na ponašanje mijenjanjem stavova, pa su i razrađeni različiti instrumenti za mjerenje stavova. Dva su instrumenta najčešće upotrebljavana: ispitivanje javnog mnijenja i skale za ispitivanje stavova (Witting, Belkin, 1998). Bogardus (1941) definira javno mnijenje kao jedinstveno mišljenje cijelog niza osoba u nekoj grupi. Autor ističe da povoljno javno mišljenje o nečemu daje vrijednost tom objektu, ono čemu je javnost naklonjena postaje vrijedno i poštivano, te je stoga

razumljivo zanimanje znanstvenika za stavove javnosti prema mnogim temama, pa tako i prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji.

Stavovi prema kažnjavanju

Još od ranih '70-ih i Martinsonove izjave "ništa ne funkcionira" (1974; prema Cullen, Skovron, Scott, Burton, 1990), rehabilitativni model susreće se s odbijanjem i napadom od strane teoretičara i političara (Allen, 1981; Cullen, Gilbert, 1982; Currie, 1985; prema Cullen, Skovron, Scott, Burton, 1990). No, usprkos neumljivim napadima na tretman, različite studije indicirale su da javnost nastavlja vjerovati da počinitelji ne bi trebali biti samo kažnjeni, nego i rehabilitirani (Cullen, Cullen, Wozniak, 1988; Cullen, Goldeni, Cullen, 1983; Public Agenda Foundation, 1987; Steinhart, 1988; prema Cullen, Skovron, Scott, Burton, 1990).

Najviše takvih istraživanja rađeno je u američkim zemljama, a pomalo je začudna malobrojnost istraživanja stavova javnosti o počiniteljima kaznenih djela i mogućnostima njihove rehabilitacije u zapadnim zemljama, s obzirom da su osuđene osobe u praksi zapadnih zemalja već odavno uključene u raznim oblicima

* Osnovna škola grofa Janka Draškovića, Zagreb

u život zajednice, što podjednako vrijedi i kad su u pitanju maloljetni počinitelji kaznenih djela (Baron, Hartnagel, 1996). U Republici Hrvatskoj do sada uopće nisu provedena ispitivanja stavova javnosti prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji. Izuzetak čini projekt "Stavovi javnosti prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji", a kojeg je i ovaj rad dio (Mikšaj-Todorović, Buđanovac, Kanduč, 1998; Mikšaj-Todorović, Buđanovac, 2000; Buđanovac, Mikšaj-Todorović, Kanduč, 2002).

Ipak, u Republici Hrvatskoj postoji značajna potreba za takvim istraživanjima, jer je u posljednje vrijeme došlo do mnogih promjena koje tu potrebu opravdavaju. Primjerice, Kaznenim zakonom koji je stupio na snagu 1. siječnja 1998. godine predviđena je u okviru zamjene kazne zatvora mogućnost rada za opće dobro na slobodi (čl. 54). Nadalje, u nadležnim institucijama u okviru mjera upozorenja upravo se osmišljava provođenje uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom (čl. 70). Osim toga, prijedlogom Zakona o izvršavanju kazne zatvora, između ostalog, u tijeku je reguliranje mogućnosti rada u zajednici osuđenih osoba koje se nalaze u kaznenim institucijama (Buđanovac, Mikšaj-Todorović, Kanduč, 2002). Svi ovi noviteti uvelike se oslanjaju na potporu zajednice, a da nisu poznati njeni osnovni stavovi o osuđenim osobama i njihovoj rehabilitaciji. Ti stavovi nikad nisu ispitivani niti u odnosu na maloljetne počinitelje kaznenih djela, iako u Republici Hrvatskoj postoji višegodišnje iskustvo provođenja odgojne mjere pojačana briga i nadzor, koja se također provodi u zajednici.

Istraživanja autora iz drugih zemalja i iskustva u ispitivanju navedene problematike trebala bi potaknuti još više istraživanja na tu temu i u našoj zemlji. Slijedi pregled rezultata nekih istraživanja provedenih do sada.

Najviše istraživanja koja obuhvaćaju problematiku osuđenih osoba i kriminaliteta uopće, bavilo se stavovima javnosti o rehabilitaciji i kažnjavanju osuđenih osoba. Tako su Carrol, Perkovitz, Lurigio i Weaver (1987; prema Buđanovac, Mikšaj-Todorović, Kanduč, 2002) u

svojoj studiji o stavovima javnosti prema kažnjavanju osuđenika, utvrdili postojanje dva značajna faktora: kada je riječ o ekonomskim uzrocima kriminaliteta ispitanici su se odlučili za rehabilitaciju, a kada je riječ o individualnim uzrocima kriminaliteta i ponašanju, prevladava tendencija ka kažnjavanju.

Cullen i sur. (1990) proveli su istraživanje putem telefonske ankete na slučajno odabranom uzorku ispitanika u američkoj državi Ohio. Rezultati tog istraživanja pokazuju da preko 4/5 uzorka podupire ideju o širenju tretmanskih programa, odnosno da rehabilitacija ima zamjetnu potporu javnosti i da javnost zadržava vjeru u rehabilitaciju kao legitimnog cilja korekcijskog procesa. Ispitanici također smatraju da bi zatvorenima trebalo dati edukaciju, trening, iskustvo rada i, možda savjetovanje. Slične rezultate nalazimo u još nekim istraživanjima. Murphy (2001) navodi da javnost želi kazniti nasilne ljude i osloboditi zajednicu od njihove prisutnosti, ali ipak snažno podupire rehabilitacijske programe. Nadalje, u istraživanju provedenom 2001. godine u SAD-u

(www.aclu.org/features/f071901a.html; www.november.org/razorvire/july-aug-sept2001/page1.html) navodi se veliko nezadovoljstvo javnosti postojećim kaznenim sustavom i porast povjerenja u rehabilitaciju i u alternative klasičnom kažnjavanju. Većina ispitanika (6 od 10) smatra da su zatvori velik neuspjeh za rehabilitaciju te ističe da bi kazneni sustav trebao biti mnogo praktičniji i mnogo više odgovarati postojećim socijalnim potrebama. Također, 4 od 10 ispitanika smatra da je najvažniji cilj zatvaranja rehabilitacija, prije zastrašivanja, kažnjavanja i zaštite društva.

U navedenim istraživanjima primjećuje se da su stavovi javnosti prema rehabilitaciji vrlo pozitivni. Ipak, javnost je podijeljena po pitanju kažnjavanja osoba za različite vrste zločina. Tako Douglas i Ogloff (1996) u svojoj studiji dolaze do zaključka da ljudi smatraju kaznena djela protiv osobe mnogo ozbiljnijima i opravdavaju teže kazne za te zločine nego što je to predviđeno zakonom, dok za imovinske delikte smatraju da bi kazne trebale biti manje nego što je to

zakonom propisano. Do istih su rezultata Douglas i Ogloff (1977) došli i godinu dana kasnije. Javnost također razdvaja nasilne i nenasilne počinitelje, pa tako u istraživanjima nalazimo da je javnost sklonija strože kažnjavati recidiviste, te nasilne nego nenasilne počinitelje, odnosno javnost vjeruje da su rehabilitacijski programi i blaže kazne učinkovitije ili učinkovite samo kad se radi o nenasilnim počiniteljima kaznenih djela (Public Agenda; Smith, www.apa.org/monitor/jun01/nonviolent.html; www.november.org/razorvire/july-aug-sept2001/page1.html; Cullen, Skovron, Scott, Burton, 1990). Tako 6 od 10 građana SAD-a vjeruje da je nenasilne počinitelje moguće rehabilitirati i stoga snažno podupiru ideju rehabilitacije. U istraživanju koje su proveli Samra-Grewal i Roesch (2000) na 264 studenta, navodi se da 85.2% uzorka smatra da vrlo nasilni ili "ozbiljni" kriminalci nisu pogodni za uvjetnu osudu.

Iako se u ranije navedenim istraživanjima primjećuje prilično rehabilitativna orijentacija ispitanika, postoje i istraživanja koja dovode do suprotnih zaključaka (Public Agenda; Harrison, <http://ojjdp.ncjrs.org/pubs/cite.html>). U jednom od tih istraživanja, provedenom u Massachusettsu, navodi se da su ispitanici uvjereni da je problem kriminaliteta u porastu, jasni su po pitanju zatvaranja kriminalaca u zatvore, te apsolutno podržavaju izgradnju novog zatvora sa 1000 ćelija. U drugom, koje se bavilo problemom droga, nalazimo da 46% Amerikanaca preferira stroge kazne, zakonsku prisilu i zabranu za dilere drogom. Što se tiče smrtne kazne, koja je kao takva najteža, u istraživanju Public Agenda-e nalazimo da čak 66% Amerikanaca podupire smrtnu kaznu, 60% smatra da ona nije dovoljno često primjenjivana, no u istom se istraživanju navodi i to da je potpora javnosti smrtnoj kazni posljednjih godina u opadanju.

Iz do sada navedenog vidi se da su stavovi javnosti podijeljeni, iako se mnogo više podupire rehabilitativna ideja nego punitivnost. Slična je situacija i kada su u pitanju maloljetnici. Istraživanjem telefonski provedenom u Kansasu (www.kci.org/ctznsrvy.htm) došlo se do podataka

da kao najvažniji cilj maloljetničkog pravosuđa gotovo 1/3 ispitanika ističe rehabilitaciju, a 19.6% ističe obrazovanje. Skoro pola ispitanika (45.9%) ne opravdava izvršenje smrtne kazne nad maloljetnicima, ali gotovo isto toliko ispitanika (43.9%) smatra da bi se pod određenim okolnostima izvršavanje smrtne kazne moglo opravdati. 73.9% uzorka slaže se s tvrdnjom da bi se Kansas trebao više fokusirati na programe tretmana, a manje na duge kazne zatvora za maloljetne počinitelje. Također, ispitanici smatraju da je novac bolje utrošen ako se uloži u programe prevencije za maloljetne, nego u programe namijenjene punoljetnim počiniteljima kaznenih djela. Cullen i sur. (1990) također ističu da su maloljetnici viđeni posebno dobrim kandidatima za rehabilitaciju. Navedeni su rezultati pokazali rehabilitativnu orijentaciju ispitanika, ali Baron i Hartnagel (1996) u svojem istraživanju dolaze do drugačijih rezultata. Oni su telefonski ispitali 499 osoba koje su pokazale priličnu punitivnost u svojim odgovorima, ali koja nije bila bazirana na iskustvima stvarne viktimizacije. Belden i Rusonello u pregledu istraživanja stavova Amerikanaca o Zakonu za maloljetnike, navode da su Amerikanci podijeljeni po pitanju treba li se maloljetnički zakon fokusirati na kažnjavanje ili rehabilitaciju (<http://ojjdp.ncjrs.org/pubs/cite.html>).

U mnogim već spomenutim istraživanjima, ispitanicima su bila postavljena i pitanja o utjecaju medija na formiranje njihovih stavova o zločinu i počiniteljima, što je razumljivo ako razmislimo o tome koliko mediji na senzacionalistički način prikazuju događaje. Po tom pitanju Public Agenda iznosi da 3/4 Amerikanaca izjavljuje da se njihova percepcija kriminaliteta više oblikuje preko medija nego preko osobnog iskustva. Polovica njih (52%) smatra da je stroža regulacija nasilja na TV-u i filmovima vrlo efektivan put ka smanjivanju školskog nasilja. Samra-Grewal i Roesch (2000) u svom ispitivanju stavova prema uvjetnom otpustu navode da se većina ispitanika (60.3%) slaže da mediji previše senzacionaliziraju zločine koje počine osuđeni na uvjetnu kaznu.

Čini se da javnost snažno osjeća utjecaj medija na formiranje njihovih stavova i moglo bi se zaključiti da bi trebalo cenzurirati nasilje u medijima, no provedeno je jedno zanimljivo istraživanje koje može navesti na zaključak da ne treba manje senzacionalističkih informacija, nego više edukacije javnosti i objektivnih činjenica o postojećem stanju kriminaliteta i sustavu borbe protiv kriminala, da bi se stavovi javnosti prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji (pre)formirali. Istraživanje (Lane, 1997) je provedeno s ciljem ispitivanja utjecaja sveučilišnog kolegija na stavove prema kažnjavanju osuđenika. Uzorak se sastojao od 65 studenata koji su upisali i redovito pohađali kolegij pod nazivom "Zatvor, kažnjavanje i korekcija". Ispitanici su ispunjavali upitnik na početku i na kraju odslušanog kolegija. Jedna od primarnih namjera bilo je ispitati stupanj punitivnosti studenata prije i nakon odslušanog kolegija, a drugo se važno pitanje bavilo mogućnošću promjene stavova prema kažnjavanju povećavajući činjenično znanje o korekcijskom sustavu. Studija je pokazala da se punitivnost prema nenasilnim počiniteljima kaznenih djela smanjuje mnogo više nego u slučaju nasilnih počinitelja te da su studenti bili skloniji birati blaže sankcije nakon odslušanog kolegija, što je vrlo značajno. To pokazuje da, čak i živeći u stvarnosti glasovitoj po problemu kriminaliteta, ljudi mogu promijeniti svoje mišljenje kad im se daju činjenične informacije koje se tiču cjelokupnog sistema kažnjavanja.

Svrha i ciljevi istraživanja, hipoteze

Ne može se govoriti o rehabilitaciji osuđenih osoba, a da se ne uključi i zajednica u koju se osuđenik treba reintegrirati. Svrha je ovog istraživanja utvrditi stavove javnosti u RH prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji.

Cilj ovog rada je ispitati utjecaj poznavanja žrtve ili počinitelja na stavove prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji te s obzirom na to, usporediti stavove ispitanika unutar različitih dobnih skupina.

Postavljene su dvije hipoteze: H1: Postoje statistički značajne razlike među ispitanicima unutar različitih dobnih skupina s obzirom na poznavanje počinitelja. H2: Postoje statistički značajne razlike među ispitanicima unutar različitih dobnih skupina s obzirom na poznavanje neke žrtve zločina. U odnosu na prvu hipotezu, očekuje se da će ispitanici koji poznaju nekog počinitelja zločina imati pozitivnije stavove od ispitanika koji počinitelja ne poznaju, a u odnosu na drugu hipotezu, očekuje se da će ispitanici koji poznaju neku žrtvu zločina imati negativnije stavove prema osuđenima nego ispitanici koji žrtvu ne poznaju.

Metode rada

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika u ovom radu sastoji se od 2133 ispitanika, od toga 1164 muških i 969 ženskih ispitanika. Tablice I, II, III, IV, V i VI pregledno prikazuju distribuciju ispitanika prema spolu, dobi, obrazovanju, mjestu boravka, političkoj orijentaciji i religiji. Za ovaj rad značajna je distribucija ispitanika prema dobi, dok su ostale prikazane kao ilustracija radi opisa uzorka. Njihov utjecaj na stavove analiziran je u drugim radovima (npr. Mikšaj-Todorović, Buđanovac, 2000).

Uzorak varijabli

Korišten je upitnik zasnovan na skali stavova Begina i Couturea (1980; prema Buđanovac, Mikšaj-Todorović, Kanduč, 2002) kojeg su prilagodili Buđanovac i Mikšaj-Todorović (1998). Upitnik se sastoji od 16 varijabli prevedenih na hrvatski jezik, kojima je dodano još 5 novih varijabli stavova te dvije varijable koje govore o tome poznaju li ispitanici nekog počinitelja ili žrtvu, što čini upitnik s ukupno 23 varijable. Varijable je moguće podijeliti u skupine; varijable od 1-5 i 10 odnose se na osobne stavove prema osuđenima i bivšim osuđenima, varijable od 6-9, 13 i 15 odnose se na opće stavove prema osuđenima, varijable 11, 12, 16, 20 i 21 odnose se na stavove prema kazni zatvora, te varijable 14, 17 i 18 odnose se na načine suzbijanja kriminaliteta.

Tablica 1.

DOB	18-25	26-40	40<
	929	615	589
	43,6%	28,8%	27,6%

Tablica 2.

SPOL	MUŠKI	ŽENSKI
	1164	969
	54,5%	45,5%

Tablica 3.

POLITIČKA ORIJENTACIJA	LIJEVA	CENTAR	DESNA	BEZ ODGOVORA
	415	810	187	721
	19,5%	38,0%	8,8%	33,8%

Tablica 4.

POLITIČKA ORIJENTACIJA	LIJEVA	CENTAR	DESNA	BEZ ODGOVORA
	415	810	187	721
	19,5%	38,0%	8,8%	33,8%

Tablica 5.

MJESTO BORAVKA	GLAVNI GRAD	DRUGI GRADOVI	SELO
	722	899	512
	33,8%	42,1%	24,1%

Tablica 6.

RELIGIJA	KATOLIK	PRAVOSLAVAC	ATEIST	MUSLIMAN	DRUGO	BEZ ODGOVORA
	1132	23	52	3	2	921
	53,1%	1,1%	2,4%	0,1%	0,1%	43,2%

Tablica 7.

ČESTICA	1	2	3	4	5
	%	%	%	%	%
1. Ne želim imati ništa s bivšim osuđenima.	533 25,0	691 32,4	338 15,8	342 16,0	229 10,7
2. Dijelio/la bih stan s bivšim osuđenikom.	652 30,6	472 22,1	628 29,4	265 12,4	116 5,4
3. Družio/la bih se s osobom koja je na uvjetnom otpustu iz zatvora.	273 12,8	368 17,3	477 22,4	684 32,1	331 15,5
4. U slučaju potrebe, pozvao/la bih bivšeg osuđenika u svoju kuću/stan.	322 15,1	303 14,2	487 22,8	651 30,5	370 17,3
5. Zaposlio/la bih bivšeg osuđenika.	219 10,3	238 11,2	503 23,6	703 33,0	470 22,0
6. Sramio/la bih se da je netko u mojoj obitelji bio u zatvoru.	636 29,8	685 32,1	346 16,2	312 14,6	154 7,2
7. Ne možete vjerovati nekome tko je bio u zatvoru.	544 25,5	678 31,8	356 16,7	367 17,2	188 8,8
8. Neugodno je družiti se s osuđenima.	847 39,7	651 30,5	354 16,6	211 9,9	70 3,3
9. Osuđenici su nesposobni zadržati posao.	339 15,9	662 31,0	565 26,5	416 19,5	151 7,1
10. Bivši osuđenik će uvijek lako ponoviti svoj zločin.	689 32,3	467 21,9	360 16,9	317 14,9	300 14,1
11. Osuđenik je ljudsko biće koje ima ista prava kao i svi drugi ljudi.	164 7,7	167 7,8	646 30,3	487 22,8	669 31,4
12. Osuđenici zaslužuju svoju sudbinu, čak i kada je ona vrlo neugodna.	178 8,3	197 9,2	694 32,5	512 24,0	552 25,9
13. Uvjeti života u zatvorima trebali bi se poboljšati.	111 5,2	220 10,3	160 7,5	668 31,3	974 45,7
14. Osuđenici u zatvoru često žive u teškim uvjetima koje bi trebalo promijeniti.	985 46,2	229 10,7	331 15,5	206 9,7	382 17,9
15. Uvjeti pod kojima se dobiva uvjetni otpust trebali bi biti stroži.	157 7,4	356 16,7	424 19,9	660 30,9	536 25,1
16. Nije u redu da osuđenici u zatvoru besplatno žive o trošku države.	169 7,9	245 11,5	786 36,8	516 24,2	417 19,5
17. Osuđenike u zatvoru treba natjerati da zarade za smještaj.	467 21,9	445 20,9	337 15,8	423 19,8	461 21,6
18. Osuđenike u zatvoru treba obrazovati i naučiti ih poslu da se po izlasku uklupe u život na slobodi.	1052 49,3	452 21,2	273 12,8	224 10,5	132 6,2
19. Želio/la bih da se ponovo uvede smrtna kazna.	286 13,4	266 12,5	350 16,4	537 25,2	694 32,5
20. Zločin će se smanjiti ako uvedemo strože kazne zatvora.	178 8,3	243 11,4	290 13,6	608 28,5	814 38,2
21. Treba ukinuti kazne, a protiv zločina se boriti drugim sredstvima.	61 2,9	29 1,4	102 4,81	377 7,7	1564 73,3
22. Poznajem neku osobu koja je bila na izdržavanju kazne zatvora.					
23. Poznajem neku žrtvu zločina.					

Ispitanici su procjenjivali stupanj svojeg slaganja sa svakom pojedinom tvrdnjom na skali od 1 do 5, pri čemu je 1 značilo potpuno neslaganje, a 5 potpuno slaganje s tvrdnjom. Na posljednje dvije tvrdnje odgovarali su samo s DA ili NE.

Postupak

Uzorak je odabran iz telefonskog imenika Republike Hrvatske, a ispitanici su odabrani metodom slučajnih brojeva. Prethodno instruirani ispitivači prikupili su podatke ispitavši ispitanike u njihovim domovima u razdoblju od ožujka 1997. do ožujka 2000. godine.

Obrada podataka

Za obradu podataka korištene su metode izračunavanja apsolutnih i relativnih frekvencija te analiza varijance. U ovom radu osvrnut ćemo se na rezultate analize varijance, dok analizu apsolutnih i relativnih frekvencija obrađuju autori Mikšaj-Todorović i Buđanovac (2000).

Rezultati

Analiza varijance rađena je za sve tri dobne kategorije, s obzirom na varijable *Poznajem neku osobu koja je bila na izdržavanju kazne zatvora* i *Poznajem neku žrtvu zločina*. Tablice VIII, IX, X, XI, XII i XIII prikazuju statističku značajnost razlika u aritmetičkim sredinama odgovora ispitanika za svaku pojedinu dobnu kategoriju i dvije gore navedene varijable. Bit će uspoređene aritmetičke sredine odgovora na svaku pojedinu tvrdnju upitnika, skupine koja poznaje žrtvu ili počinitelja (M1) i skupine koja ne poznaje žrtvu odnosno počinitelja (M2), a posebno će se obratiti pažnja na varijable u kojima nalazimo statistički značajne razlike ($\text{Sig} < 0.05$) između odgovora gore spomenutih skupina ispitanika.

U tablicama su istaknute varijable u kojima se statistički značajno razlikuju ispitanici koji poznaju ili neku žrtvu ili počinitelja kaznenog djela. Ono što je odmah vidljivo jest da se u svim

Tablica 8. Varijabla 22, dob 1: Poznajem neku osobu koja je bila na izdržavanju kazne zatvora, dob od 18 do 25 godina.

	M1	M2	SD1	SD2	F	Sig
JEDAN	2,17	2,74	1,16	1,24	50,86	0,00
DVA	2,56	2,27	1,13	1,14	14,30	0,00
TRI	3,56	3,13	1,17	1,14	30,79	0,00
ČETIRI	3,43	3,07	1,23	1,22	19,87	0,00
PET	3,63	3,36	1,16	1,20	11,97	0,00
ŠEST	2,14	2,37	1,16	1,14	9,52	0,00
SEDAM	2,20	2,50	1,19	1,15	15,04	0,00
OSAM	1,84	1,91	0,98	0,98	1,37	0,24
DEVET	2,63	2,83	1,13	1,03	7,90	0,01
DESET	2,29	2,74	1,33	1,37	24,74	0,00
JEDANAEST	3,65	3,65	1,27	1,15	0,00	0,99
DVANAEST	3,52	3,45	1,25	1,16	0,77	0,38
TRINAEST	4,13	3,98	1,11	1,17	3,51	0,06
ČETRINAEST	2,45	2,18	1,58	1,46	7,35	0,01
PETNAEST	3,44	3,52	1,25	1,11	1,01	0,31
ŠESNAEST	3,29	3,42	1,16	1,04	2,95	0,08
SEDAMNAEST	2,76	2,74	1,40	1,35	0,05	0,81
OSAMNAEST	1,94	1,93	1,22	1,16	0,02	0,88
DEVETNAEST	3,32	3,20	1,39	1,34	1,70	0,19
DVADESET	3,65	3,53	1,25	1,25	0,09	0,75
DVADESETJEDAN	4,56	4,53	0,88	0,88	0,29	0,59

Tablica 9. Varijabla 23, dob 1: Poznajem neku žrtvu zločina, dob od 18 do 25 godina

	M1	M2	SD1	SD2	F	Sig
JEDAN	2,31	2,35	1,24	1,20	7,61	0,01
DVA	2,53	2,35	1,17	1,11	5,88	0,02
TRI	3,48	3,27	1,19	1,15	8,12	0,00
ČETIRI	3,40	3,16	1,25	1,22	8,66	0,00
PET	3,51	3,53	1,23	1,14	0,12	0,73
ŠEST	2,23	2,24	1,18	1,13	0,01	0,92
SEDAM	2,34	2,42	1,15	1,21	5,23	0,02
OSAM	1,84	1,90	0,94	1,03	0,76	0,38
DEVET	2,67	2,76	1,08	1,12	1,49	0,22
DESET	2,34	2,63	1,34	1,37	1,57	0,00
JEDANAEST	3,63	3,66	1,24	1,19	0,17	0,68
DVANAEST	3,45	3,54	1,24	1,18	1,37	0,24
TRINAEST	4,06	4,07	1,13	1,14	0,02	0,89
ČETRANAEST	2,41	2,26	1,59	1,46	2,17	0,14
PETNAEST	3,43	3,51	1,22	1,16	0,98	0,32
ŠESNAEST	3,35	3,35	1,17	1,05	0,00	0,96
SEDAMNAEST	2,70	2,82	1,39	1,36	1,78	0,18
OSAMNAEST	1,91	1,97	1,20	1,19	0,46	0,49
DEVETNAEST	3,33	3,21	1,38	1,36	1,71	0,19
DVADESET	3,54	3,57	1,32	1,23	0,15	0,69
DVADESETJEDAN	4,54	4,55	0,88	0,88	0,09	0,77

dobnim skupinama ispitanici najviše razlikuju u varijablama osobnih stavova, koji u svim varijablama tendiraju pozitivnom, osim u varijabli *Dijelio bih stan s bivšim osuđenikom* u kojoj nalazimo tendencije negativnom polu kontinuuma obiju skupina. Ipak, pozitivnije stavove pokazuju skupine koje poznaju žrtvu ili počinitelja, kako u spomenutoj, tako i u ostalim varijablama u kojima nalazimo statistički značajne razlike.

Što se tiče općih stavova, skupine se uglavnom razlikuju u manjem broju varijabli, ali opet s istim tendencijama – ispitanici koji poznaju neku žrtvu ili počinitelja imaju pozitivnije stavove od ispitanika koji ne poznaju.

Ispitanici se najmanje razlikuju u varijablama koje se odnose na načine suzbijanja kriminaliteta, a varijable u kojima se ipak razlikuju opet pokazuju iste tendencije kao i u ostalim skupinama varijabli.

Diskusija

Promatrajući tablice i analizu rezultata, jasno je vidljivo da sve tri grupe imaju pozitivne stavove prema osuđennicima i njihovoj rehabilitaciji, što je iznenađujuće ako se uzme u obzir da su različiti autori već ranije spomenutih istraživanja došli do zaključaka da su stavovi ispitanika to pozitivniji, što više objektivnih činjenica o temi kriminaliteta posjeduju, a opće je poznato da se u Republici Hrvatskoj vrlo malo govori o tome, a kad se i govori, onda je to uglavnom na senzacionalistički način. Buđanovac i Mikšaj-Todorović (2003) u svom članku također progovaraju o tom problemu i daju moguće objašnjenje tog fenomena u pretpostavci da građani Hrvatske temelje svoje stavove na drugim izvorima. Jedno od izvora koje navode jest svakako osobno, iskustveno znanje o toj problematici, jer je istraživanje istog uzorka kao i

Tablica 10. Varijabla 22, dob 2: Poznajem neku osobu koja je bila na izdržavanju kazne zatvora, dob od 26 do 40 godina

	M1	M2	SD1	SD2	F	Sig
JEDAN	2,41	2,93	1,30	1,34	23,20	0,00
DVA	2,48	2,09	1,19	1,15	1,34	0,00
TRI	3,21	2,89	1,31	1,25	8,70	0,00
ČETIRI	3,40	2,80	1,32	1,28	30,08	0,00
PET	3,46	3,24	1,20	1,28	4,33	0,03
ŠEST	2,18	2,62	1,18	1,28	19,12	0,00
SEDAM	2,47	2,78	1,27	1,30	8,87	0,00
OSAM	2,06	2,38	1,16	1,09	11,18	0,00
DEVET	2,60	2,79	1,11	1,18	3,86	0,05
DESET	2,38	2,75	1,34	1,45	10,61	0,00
JEDANAEST	3,67	3,60	1,21	1,10	0,54	0,46
DVANAEST	3,56	3,52	1,15	1,10	0,18	0,66
TRINAEST	4,04	3,86	1,14	1,24	3,36	0,06
ČETRANAEST	2,47	2,58	1,63	1,49	0,82	0,36
PETNAEST	3,49	3,64	1,26	1,14	2,18	0,14
ŠESNAEST	3,36	3,33	1,15	1,11	0,17	0,68
SEDAMNAEST	2,98	3,24	1,50	1,43	4,51	0,03
OSAMNAEST	2,05	2,02	1,28	1,25	0,06	0,80
DEVETNAEST	3,73	3,55	1,34	1,40	2,63	0,10
DVADESET	3,85	3,85	1,30	1,24	0,00	0,97
DVADESETJEDAN	4,58	4,57	0,84	0,83	0,02	0,87

u ovom radu pokazalo da oko 60% ispitanika poznaje nekog osuđenika, a oko 50% žrtvu zločina. Ne treba zaboraviti, navode isti autori, niti da je u bivšem sustavu rehabilitacija osuđenika bila deklarativni cilj kažnjavanja; to simbolizira i ime institucija koje su sadržavale riječ "popravni" (dom), dok danas sadrže riječ "kazneni" (zavod). Vrijednosti koje su postojale u to vrijeme vjerojatno su sačuvane u svijesti ljudi. Interesantni su i rezultati istog istraživanja koji pokazuju da Hrvati ne zastupaju samo teoretski pozitivne stavove, za razliku od slovenskog uzorka koji je, iako pretežno rehabilitativno usmjeren, po nekim pitanjima mnogo represivniji. Naime, slovenski ispitanici češće smatraju da uvjete života u zatvorima ne bi trebalo poboljšati, za razliku od hrvatskog uzorka koji misli suprotno. Autori to stanje objašnjavaju kao moguću posljedicu uvjerenja slovenskog uzorka da su

uvjeti u njihovim zatvorima već dovoljno zadovoljavajući, dok je u Hrvatskoj "poznata stvar" (iz senzacionalističkih medija) da su uvjeti u zatvorima ispod zadovoljavajuće razine.

Jedna od stvari koje se odmah mogu primijetiti jest da se skupine koje poznaju ili ne poznaju nekog osuđenika razlikuju na mnogo više varijabli nego skupine koje poznaju ili ne neku žrtvu zločina. Pritom je vidljivo da se stariji ispitanici razlikuju međusobno na više varijabli nego srednji i mlađi, koji se ujedno razlikuju na najmanje varijabli. Teško je to objasniti životnim iskustvom koje je starijima moglo formirati rigidnije i čvršće stavove, jer onda bismo to trebali poreći u slučaju poznavanja žrtve. Naime, u tom slučaju stariji ispitanici koji poznaju, odnosno ne poznaju neku žrtvu zločina ne razlikuju se niti u jednoj varijabli. Ipak, usudit ćemo se pretpostaviti da je to zaista posljedica izgrađenih i teško

Tablica 11. Varijabla 23, dob 2: Poznajem neku žrtvu zločina, dob od 26 do 40 godina

	M1	M2	SD1	SD2	F	Sig
JEDAN	2,42	2,79	1,28	1,37	12,39	0,00
DVA	2,45	2,22	1,19	1,17	6,02	0,01
TRI	3,21	2,97	1,30	1,28	5,33	0,02
ČETIRI	3,38	2,97	1,31	1,33	14,93	0,00
PET	3,42	3,33	1,16	1,30	0,66	0,42
ŠEST	2,26	2,44	1,21	1,26	3,30	0,07
SEDAM	2,49	2,68	1,26	1,31	3,37	0,07
OSAM	2,15	2,22	1,14	1,14	0,66	0,41
DEVET	2,66	2,69	1,13	1,15	0,10	0,76
DESET	2,47	2,57	1,38	1,42	0,75	0,39
JEDANAEST	3,74	3,56	1,17	1,16	3,41	0,06
DVANAEST	3,59	3,51	1,14	1,12	0,76	0,38
TRINAEST	3,96	3,98	1,22	1,15	0,03	0,85
ČETRANAEST	2,45	2,57	1,61	1,55	0,81	0,37
PETNAEST	3,52	2,57	1,24	1,20	0,29	0,69
ŠESNAEST	3,37	3,33	1,11	1,16	0,13	0,71
SEDAMNAEST	2,94	3,21	1,50	1,44	5,09	0,02
OSAMNAEST	2,06	2,01	1,27	1,26	0,25	0,61
DEVETNAEST	3,73	3,59	1,35	1,39	1,59	0,21
DVADESET	3,85	3,85	1,29	1,26	0,00	0,97
DVADESETJEDAN	4,58	4,58	0,87	0,81	0,00	0,97

promjenjivih stavova i tako se nadovezati na istraživanje Lazarević (1997) koja zaključuje da su najstariji ispitanici ujedno i najkonzervativniji te mnogo oprezniji po pitanju druženja s bivšim osuđenima i uopće po pitanju tema vezanih uz kriminalitet.

Osvrnut ćemo se sada na varijable u kojima se razlikuju ispitanici različitih dobnih skupina koji poznaju ili ne nekog počinitelja kaznenog djela. Odmah je vidljivo da se ispitanici svih dobnih kategorija najviše razlikuju u osobnim stavovima prema osuđenima i bivšim osuđenima. To je razumljivo ako uzmemo u obzir da su ti stavovi najsubjektivniji i temelje se na osobnim iskustvima i vlastitim predrasudama, a svi ostali stavovi oblikovani su mnogo više pod utjecajem vanjskih, objektivnijih činjenica, pod utjecajem znanja i medija kojima su ljudi izloženi manjeviše u jednakoj mjeri.

Kao što je već navedeno, svi stavovi, pa tako i osobni daju nam prilično obećavajuću sliku rehabilitativne orijentacije javnosti. Ipak, nalazimo da bi, usprkos općenito vrlo pozitivnih stavova prema osuđenim osobama, samo mali broj ispitanika, bez obzira na dob, pristao živjeti s bivšim osuđenikom. Do istih je rezultata došla i Laušić (2000) na zagrebačkom uzorku. To bi se moglo objasniti postojanjem određene doze straha za vlastiti integritet, koja i nije iznenađujuća, jer koliko god ljudi vjerovali u nešto, vjerojatno su svjesni da svatko može pogriješiti u procjeni. No ta opreznost ispitanika nikako nam ne daje pravo da zaključimo kako su ispitanici samo deklarativno pozitivnih stavova, jer sve ostale varijable pokazuju nam sasvim suprotno.

Iduća skupina varijabli u kojima nalazimo razlike između ispitanika koji poznaju ili ne poznaju

Tablica 12. Varijabla 22, dob 3: Poznajem neku osobu koja je bila na izdržavanju kazne zatvora, dob od 41 do 60 godina

	M1	M2	SD1	SD2	F	Sig
JEDAN	2,50	3,05	1,30	1,42	22,73	0,00
DVA	2,50	2,24	1,25	1,28	5,52	0,02
TRI	3,14	2,86	1,30	1,31	6,55	0,01
ČETIRI	0,32	2,80	1,34	1,33	20,40	0,00
PET	3,57	3,18	1,26	1,35	12,64	0,00
ŠEST	2,41	2,93	1,32	1,36	20,46	0,00
SEDAM	2,56	3,07	1,31	1,38	19,73	0,00
OSAM	2,14	2,42	1,23	1,23	7,20	0,01
DEVET	2,56	2,89	1,27	1,23	5,67	0,02
DESET	2,14	3,04	1,53	1,49	13,90	0,00
JEDANAEST	3,64	3,43	1,26	1,24	3,91	0,05
DVANAEST	3,50	3,36	1,25	1,27	1,57	0,21
TRINAEST	4,11	3,77	1,21	1,33	9,99	0,00
ČETRINAEST	2,43	2,50	1,58	1,56	0,25	0,62
PETNAEST	3,41	3,59	1,35	1,24	2,43	0,12
ŠESNAEST	3,41	3,33	1,28	1,12	0,70	0,40
SEDAMNAEST	3,26	3,21	1,54	1,50	0,12	0,73
OSAMNAEST	2,20	2,11	1,37	1,31	0,61	0,43
DEVETNAEST	3,64	3,87	1,47	1,29	3,56	0,06
DVADESET	3,98	4,08	1,32	1,19	0,86	0,35
DVADESETJEDAN	4,67	4,49	0,83	1,00	5,96	0,01

nekoj počinitelja kaznenog djela, u svim dobnim kategorijama ističe se skupina općih stavova prema osuđenima. Opći stavovi sve tri dobne kategorije ispitanika vrlo su pozitivni – osuđenima bi trebalo vjerovati, nije se neugodno družiti s njima, sposobni su zadržati posao i osuđenik je ljudsko biće s istim pravima kao i svi drugi ljudi. Razlike u stavovima, kao što je i ranije navedeno, nisu velike i smjer obiju skupina svih dobnih kategorija je isti – pozitivan te je lako zaključiti da je populacija, bez obzira na dob vrlo liberalna i tolerantna. Primjećujemo ipak da su stariji ispitanici u odnosu na mlađe malo, ali nipošto drastično oprezniji po tim pitanjima, što se poklapa s istraživanjem Mikšaj-Todorović, Buđanovac (2000) koji nalaze da mlađi ljudi, muškarci i obrazovaniji imaju pozitivnije stavove. Do istih rezultata dolazi i Lazarević u već ranije spomenutom istraživanju – najmlađi su

najtolerantniji, najmanje negativno reagiraju na druženje s nekim tko je bio u zatvoru, a stariji su konzervativniji i netolerantniji s obzirom na ovu problematiku. Iz našeg istraživanja na ovu temu mogla bi se izdvojiti treća varijabla koja se odnosi na druženje s osobom koja je na uvjetnom otpustu iz zatvora. Najmlađi ispitanici najspremniji su družiti se s osobom koja je na uvjetnom otpustu, za razliku od starijih koji su najmanje spremni na to. Jedno od objašnjenja za to moglo bi biti da mladi ljudi žive u društvu u kojem je zločin drastično u porastu i, možda bi bilo grubo reći, nekako su saživjeli s tom činjenicom koja im je postala normalan dio stvarnosti, pa i prema osobama koje čine kaznena djela imaju liberalniji odnos.

Najmlađa i srednja skupina još se razlikuju na svega po jednoj varijabli koja se odnosi na načine suzbijanja kriminaliteta. Smjer njihovih stavova

Tablica 13. Varijabla 23, dob 3: Poznajem neku žrtvu zločina, dob od 41 do 60 godina

	M1	M2	SD1	SD2	F	Sig
JEDAN	2,69	2,72	1,43	1,32	0,05	0,83
DVA	2,31	2,49	1,22	1,30	2,96	0,08
TRI	3,12	2,96	1,35	1,27	2,11	0,14
ČETIRI	3,23	3,04	1,39	1,33	3,12	0,08
PET	3,45	3,41	1,32	1,29	0,16	0,07
ŠEST	2,58	2,63	1,33	1,38	0,15	0,70
SEDAM	2,65	2,83	1,33	1,37	2,39	0,12
OSAM	2,34	2,16	1,30	1,18	3,06	0,08
DEVET	2,72	2,74	1,28	1,24	0,02	0,88
DESET	2,63	2,82	1,51	1,55	2,16	0,14
JEDANAEST	3,54	3,58	1,30	1,21	0,11	0,74
DVANAEST	3,40	3,48	1,30	1,22	0,63	0,42
TRINAEST	4,00	3,97	1,25	1,28	0,11	0,74
ČETRANAEST	2,58	2,36	1,57	1,57	3,04	0,08
PETNAEST	3,49	3,48	1,35	1,29	0,01	0,91
ŠESNAEST	3,41	3,36	1,32	1,14	0,19	0,66
SEDAMNAEST	3,25	3,23	1,53	1,53	0,03	0,86
OSAMNAEST	2,16	2,16	1,34	1,35	0,00	0,98
DEVETNAEST	3,75	3,70	1,42	1,41	0,14	0,71
DVADESET	3,96	4,07	1,35	1,21	1,07	0,30
DVADESETJEDAN	4,58	4,63	0,93	0,88	0,39	0,53

Legenda

M1: aritmetička sredina odgovora skupine ispitanika koja poznaje žrtvu/počinitelja
 M2: aritmetička sredina odgovora skupine ispitanika koja ne poznaje žrtvu/počinitelja
 SD1, SD2: standardne devijacije
 Sig: statistička značajnost razlika između odgovora skupina ispitanika M1 i M2

u oba je slučaja (kad ispitanici poznaju i ne poznaju osuđenika) pozitivan. Može se međutim primijetiti da stariji ispitanici ne dovode u pitanje svoje stavove prema načinima suzbijanja kriminaliteta. Oni izgleda imaju čvrsto izgrađene stavove prema toj problematici. Skupine starijih ispitanika koji poznaju ili ne nekog osuđenika razlikuju se na dvije varijable koje se odnose na stavove prema kazni zatvora, no tendencije pozitivnom izražene su kod obje grupe. Značajno je primijetiti da, bez obzira na životnu dob i općenito rehabilitativno usmjerenje, ispitanici se protive ukidanju kazne kao sredstava u borbi protiv zločina. Do istih je rezultata došla i Lazarević (1997) na uzorku ispitanika u Gradu Zagrebu.

U skupinama ispitanika koji poznaju ili ne neku žrtvu zločina odmah se primjećuje da se navedene grupe ispitanika svih dobnih kategorija razlikuju u značajno manje varijabli nego kad se radi o poznavanju počinitelja nekog kaznenog djela. Pritom se starija dobna skupina ne razlikuje niti u jednoj varijabli. Očito je da su im stavovi u ovom slučaju vrlo slični i čvrsto izgrađeni. Bilo je za očekivati da će se skupine ponovno najviše razlikovati u osobnim stavovima prema osuđenima, a do tih saznanja se i dolazi gledajući mlađu i srednju dobnu skupinu koje se razlikuju u većini varijabli osobnih stavova. Kao što je već navedeno, svatko izgrađuje osobne stavove iz vlastitih iskustava, a s obzirom da su nam

iskustva različita, ne iznenađuje da se osobni stavovi ispitanika razlikuju više nego ostale vrste stavova. Ipak, iako se stavovi ispitanika koji poznaju i ne poznaju neku žrtvu zločina razlikuju, tendencija pozitivnom jasno je izražena u oba slučaja. Može se, dakle i iz ovih rezultata zaključiti da su ispitanici vrlo pozitivni u svojim stavovima prema osuđenima i njihovom sankcioniranju, bez obzira poznaju li ili ne neku žrtvu ili počinitelja.

Ono što je neočekivano jest to da ispitanici svih dobnih kategorija koji poznaju žrtvu imaju pozitivnije stavove prema osuđenima nego ispitanici koji žrtvu ne poznaju. Kao što je navedeno u hipotezi, bilo je za očekivati da će prvi imati negativnije stavove iz nekoliko razloga. Jedan od njih je taj što se može pretpostaviti da oni koji poznaju žrtvu suosjećaju s njom i moguće je da zbog tih osobnih doživljaja, subjektivnih osjećaja i suosjećanja sa žrtvom razviju netolerantnije i negativnije stavove prema počiniteljima kaznenih djela i represivnije stavove prema njihovom kažnjavanju. Sljedeći razlog za očekivanje negativnijih stavova onih koji poznaju žrtvu jest istraživanje koje je došlo upravo do takvih rezultata. Autori (Samra-Grewal, Roesch, 2000) su ispitivali stavove javnosti prema uvjetnoj osudi i došli su do zaključka da ispitanici koji poznaju neku žrtvu zločina imaju negativnije stavove prema uvjetnom osuđivanju počinitelja.

Upravo iz navedenih razloga iznenađuje činjenica da ispitanici koji poznaju žrtvu imaju pozitivnije stavove, no možda bi se to moglo objasniti ranije navedenim istraživanjem (Lane, 1997) čiji rezultati pokazuju da što ispitanici posjeduju više informacija o kriminalitetu i kažnjavanju, tim imaju pozitivnije stavove, a ako pretpostavimo da se osobe koje poznaju žrtvu vjerojatno iz osobnih razloga više zanimaju za činjenice vezane uz teme kriminaliteta i kažnjavanja počinitelja, mogli bismo zaključiti da je u našem uzorku upravo to dovelo do pozitivnijih stavova. Međutim, to je samo jedno od mogućih objašnjenja koje se ne može sa sigurnošću proglasiti ispravnim, jer se ne zna koliko dobro ispitanici poznaju žrtvu, koliko su upućeni u cijeli

proces viktimizacije, je li žrtva prijavila počinitelja i slična pitanja koja mogu uvjetovati prikupljanje informacija koje bi bile značajne za oblikovanje stavova o počinitelju, kazni i rehabilitaciji.

Na kraju se može zaključiti da su se kroz ovo istraživanje građani Republike Hrvatske pokazali izuzetno rehabilitacijski orijentirani i da, s obzirom da je ova problematika rijetko prisutna u medijima, a ako i jest najčešće na senzacionalistički način s negativnim prizvukom, posjeduju iznenađujuće pozitivne stavove prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji, bez obzira kojoj dobnoj skupini pripadaju i bez obzira poznaju li ili ne žrtvu ili osuđenika.

Zaključak

U Republici Hrvatskoj do sada nisu provedena ispitivanja stavova javnosti prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji, ali postoji značajna potreba za provođenjem takvih istraživanja, jer su se posljednjih godina u Hrvatskoj dogodile promjene koje tu potrebu opravdavaju. Naime, Kaznenim zakonom koji je stupio na snagu 1. siječnja 1998. godine predviđena je u okviru zamjene kazne zatvora mogućnost rada za opće dobro uz pristanak osuđenika (čl. 54). Nadalje, u nadležnim institucijama u okviru mjera upozorenja osmišljava se provođenje uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom, a u odnosu na maloljetnike već se niz godina provodi odgojna mjera pojačana briga i nadzor. Sve su to mjere koje se provode ili bi se trebale provoditi u zajednici, a stavovi te iste zajednice o osuđenim osobama i njihovoj rehabilitaciji nisu poznati. Upravo iz tih razloga, ovo je istraživanje imalo cilj ispitati stavove javnosti prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji, preciznije, ispitati kakvi su stavovi o tim temama ispitanika mlađe, srednje i starije dobi.

Uzorak se sastojao od 2133 ispitanika, od toga 929 ispitanika u dobi od 18 do 25 godina, 615 u dobi od 26 do 40 godina i 589 ispitanika iznad 41 godine. Korišten je upitnik zasnovan na skali

stavova Begina i Couturea, a sastojao se od ukupno 23 varijable na kojima su ispitanici procjenjivali svoje slaganje sa svakom pojedinom tvrdnjom na skali od 1 do 5. Prikupljeni podaci obrađeni su putem apsolutnih i relativnih frekvencija te analizom varijance.

Verifikacija hipoteza

U radu su postavljene dvije hipoteze:

- H1 Postoje statistički značajne razlike među ispitanicima unutar različitih dobnih skupina s obzirom na poznavanje počinitelja zločina; očekuje se da će ispitanici koji poznaju počinitelja zločina imati pozitivnije stavove od ispitanika koji počinitelja ne poznaju = HIPOTEZA POTVRĐENA. U svim je dobnim skupinama nađeno da ispitanici koji poznaju osuđenika imaju pozitivnije stavove prema osuđenicima i više su orijentirani ka rehabilitaciji.
- H2 Postoje statistički značajne razlike među ispitanicima unutar različitih dobnih skupina s obzirom na poznavanje neke žrtve zločina; očekuje se da će ispitanici koji poznaju neku žrtvu imati negativnije stavove prema osuđenicima nego ispitanici koji ne poznaju žrtvu = HIPOTEZA NIJE POTVRĐENA. Ispitanici koji poznaju žrtvu, bez obzira na dob, a suprotno očekivanju, pokazali su pozitivnije stavove.

Uspoređujući stavove ispitanika različitih dobnih skupina zaključujemo da se ne razlikuju drastično, no ipak stariji ispitanici pokazuju malo negativnije stavove prema osuđenicima i njihovoj rehabilitaciji. Ipak, općenito se može zaključiti da ispitanici bez obzira na dob i poznavanje žrtve ili počinitelja imaju vrlo pozitivne stavove, općenito izraženu rehabilitativnu orijentaciju, podržavaju programe tretmana, edukaciju osuđenika, smatraju da bi se stanje u zatvorima trebalo poboljšati, no također, usprkos snažnoj podršci rehabilitaciji, ne smatraju da bi kazne trebalo ukinuti.

Svi navedeni rezultati mogli bi biti dragocjeni za poticanje političara i onih koji o tome odlučuju, da više ulažu u programe prevencije i rehabilitacije koji bi se provodili u zajednici. Pritom je važno istaknuti da bi ti programi trebali obuhvatiti i javnost, kroz npr. upoznavanje putem medija s realnim činjenicama vezanim uz kriminalitet i njegovo sprečavanje, educiranje starijih o pitanjima u kojima su pokazali negativne stavove, poticanje javnosti da sudjeluje u programima prevencije na bilo koji način, primjerice organiziranje grupe podrške osuđenicima nakon izlaska na slobodu ili savjetovališta u koja bi se, uz stručnjake uključili i ljudi iz zajednice i sl. Vrijedno bi bilo uključiti i razne radne organizacije u programe postpenalnog prihvata s obzirom da javnost nije pokazala otpor prema zapošljavanju bivših osuđenika.

Literatura

- Americans See the Drug Problem as Bad and Getting Worse. <http://ojjdp.ncjrs.org/pubs/cite.html>
- Baron, W., Hartnagel, T.F. (1996): "Lock'em up": Attitudes toward punishing juvenile offenders. *Canadian Journal of Criminology*, 191-212.
- Belden, N., Russonello, J.: Existing Survey Research on American's Attitudes Regarding Juvenile Justice. <http://ojjdp.ncjrs.org/pubs/cite.html>
- Bogardus, E.S. (1941): Uvod u praktičnu sociologiju. Anali naših dana, Zagreb.
- Buđanovac, A., Mikšaj-Todorović, Lj. (1998): Metrijska svojstva skale za mjerenje stavova javnosti prema osuđenim osobama i njihovoj rehabilitaciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34,1,13-22.
- Buđanovac, A., Mikšaj-Todorović, Lj., Kanduč, Z. (2003): Faktorska struktura stavova prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji na slovenskom i hrvatskom uzorku ispitanika. U tisku.
- Cullen, F., Scovron, S.E., Scott, J.E., Burton Jr., V.S. (1990): Public Support for Correctional Treatment. The Tenacity of Rehabilitative Ideology. *Criminal Justice and Behavior*, 17,1,6-18.
- Douglas, K.S., Ogloff, J.R.P. (1996): An Investigation of Factors Influencing Public Opinion of Property Bias in Canadian Criminal Code Maximum Sentences. *Law and Human Behavior*, 20,4,395-417.
- Douglas, K.S., Ogloff, J.R.P. (1997): Public opinion of statutory maximum sentences in Canadian Criminal Code: Comparison of offences against property and offences against people. *Canadian Journal of Criminology*, 433-458.
- Harrison, T.: Criminal Justice in Massachusetts: The Public's View. <http://ojjdp.ncjrs.org/pubs/cite.html>
- Krech, D., Crutchfield, R.S., Ballachey, E.L. (1962): Pojedinač u društvu. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Srbije, Beograd.
- Lane, J.S. (1997): Can you make a horse drink? The effects of a corrections course on attitudes toward criminal. *Crime & Delinquency*, 43,2,186,17,4.
- Laušić, H. (2000): Stavovi građana Zagreba prema rehabilitaciji osuđenika. Diplomski rad, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
- Lazarević, J. (1997): Stavovi javnosti prema osuđenim osobama i njihovoj penološkoj rehabilitaciji. Diplomski rad, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
- Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A. (2000): Javno mišljenje o prijestupnicima i rehabilitaciji u Hrvatskoj: utjecaj spola, dobi, obrazovanja i razine urbanizacije. *Kriminologija i socijalna integracija*, 8,1-2,27-43.
- Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A., Kanduč, Z. (1998): Public attitudes toward convict's rehabilitation. Research support scheme of the society support foundation, Grant No. 1454/1998.
- Most Americans dissatisfied with current justice system. <http://www.november.org/razorwire/july-aug-sept2001/page1.html>
- Murphy, C. (2001): Think that stuffing prisons with lawbreakers makes sense? You clearly haven't run the numbers. There are some better ways to buy, *Crime and Punishment*. <http://www.aclu.org/features/f071901a.html>
- New Poll Shows Surprisingly forgiving Attitude toward Crime and Punishment: Most Americans Don't Want to Throw Away the Key. <http://www.aclu.org/features/f071901a.html>
- Petz, B. i sur. (1992): Psihološki rječnik. Prosvjeta, Zagreb.
- PUBLIC AGENDA: http://www.publicagenda.org/issues/pcc.cmf?issue_type=crime

PUBLIC AGENDA: http://www.publicagenda.org/issues/angles.cmf?issue_type=crime

PUBLIC AGENDA: http://www.publicagenda.org/issues/majprop.cmf?issue_type=crime

Samra-Grewal, J., Roesch, R. (2000): The Parole Attitudes Scale (PAS): Development of a 15-item scale to assess attitudes toward conditional release. *Canadian Journal of Criminology*, 42,2,157,19.

Smith, D.: Treatment for nonviolent drug offenders: a wave of the future. <http://www.apa.org/monitor/jun01/non-violent.html>

The Kansas Juvenile Justice System: Opinions of a Kansas' Citizens. <http://www.kci.org/ctznsrvy.htm>

Witting, F.A., Belkin, G.S. (1998): Uvod u psihologiju. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija – visoka policijska škola, Zagreb.

Zvonarević, M. (1981): Socijalna psihologija, Školska knjiga, Zagreb.

The impact of knowing the victim or the criminal on the attitudes towards convicts regarding the age of examinees

Abstract

The aim of this investigation was to examine the impact of knowing the victim or the criminal on the attitudes towards convicts, and considering this, to compare those attitudes in three age groups of subjects: younger, middle aged and older subject. The examination was conducted on the sample of 2133 randomly selected subjects in Croatia. The data was processed on the level of descriptive analysis and variance analysis.

Two hypotheses were stated. It was expected that subject who know a criminal have more positive attitudes toward convicts, which is confirmed. Also, it was expected that the subjects who know a victim of the crime have more negative attitudes, but opposite was noted. The results in general show very positive attitudes toward convicts and their rehabilitation, regardless to the age of subjects.

Key words: attitudes, age, knowing, victim, criminal